

הרב חיים דרוקמן

הענשי
אבות

עיונים והארות בחומש בראשית

כרך ב

ויצא - ויחי

התורה לדורנו

על פרשיות השבוע

אור עציון ספרי איכות תורניים
המכון התורני ע"ש ר' יצחק וחנה סטרולוביץ'

תוכן עניינים

9. תוכן עניינים מפורט.....

פרשת ויצא

19. "וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ".....
27. תהליך גאולתנו בדברי ד' ליעקב ובמעשיו.....
35. "וַיִּשָׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל, וַיִּשָּׂא אֶת קְלוֹ וַיִּבְרָךְ".....
43. "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם" - האמנם?.....
57. "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי" - הכיצד?.....

פרשת וישלח

71. כניעה וזקיפות קומה בישראל.....
83. "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד" - מדוע?.....
95. "וַיִּאָּבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר".....
105. השבת וארץ ישראל.....
115. מעשה דינה.....

פרשת וישב

133. ירידת יוסף מצרימה - מהלך א-לוהי ומהלך אנושי.....
143. יוסף במצרים - "לֹא אֵיךָ אָרָא רָע - כִּי אַתָּה עִמָּדִי".....
155. סיפור יהודה וסיפור יוסף.....
163. דמות דיוקנו של אביו.....

פרשת מקץ

- 175..... והשתדלות. בטחון בד'
183..... מדוע התנכר יוסף לאחיו?

פרשת ויגש

- 193..... יוסף ויהודה – לאומיות וקדושה
203..... סכנת השקיעה בגלות
213..... הישיבה הראשונה בישראל
221..... להיבנות על ידי אהבת חינם
231..... התשובה בפרשת יוסף ואחיו
241..... כלכלת מצרים בתורה – למה?

פרשת ויחי

- 255..... "וַיְהִי יָמֵי יַעֲקֹב - שְׁנַיִ תַּיִו"
261..... "אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם"
267..... קידוש השם – מיעקב ועד אחרית הימים
275..... ברכת יעקב ליששכר – מסירות לתורה ולארץ ישראל
285..... יוסף ואחיו אחר מות יעקב – "לצאת ידי הבריות"
295..... צוואת דוד לשלמה.

תוכן עניינים מפורט

פרשת ויצא

19 **”וַהֲנִיחַ אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרֵתִיךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְדְּךָ”**.....

יעקב יוצא לדרך ארוכה ומסובכת, ובתחילתה הוא חולם על המלאכים העולים ויורדים בסולם. חלום זה, וההבטחה הא-לוהית שקיבל, מבטאים את השמירה הא-לוהית המלווה אותו בדרכו. דברים אלו נכונים ליעקב אבינו כאדם פרטי - אך מתייחסים גם ליעקב הכללי, לעם ישראל לדורותיו.

27 **תהליך גאולתנו בדברי ד' ליעקב ובמעשיו**.....

מסיפור ירידתו של יעקב אבינו לחרן, אנו יכולים ללמוד מספר עקרונות בעניין הגאולה שלנו, בדרך של "מעשה אבות - סימן לבנים". עקרונות אלו מהווים הדרכות והוראות עבורנו, כיצד נכון וראוי להתמודד עם קשיי תהליך הגאולה.

35 **”וַיִּשְׂקַע יַעֲקֹב לְרַחֵל, וַיִּשָּׂא אֶת קִלְוֵי וַיִּבְנֶן”**.....

כשיעקב אבינו מגיע לחרן הוא פוגש שם את רחל בת דודתו הבאה עם הצאן. כשהוא רואה אותה, הוא משקה את צאנה, ולאחר מכן מנשק אותה ובוכה. כביכול, לא היינו מצפים מיעקב אבינו להתנהגות שכזו! מה אפוא פשר הדבר?

43 **”וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם” - האמנם?**.....

יעקב אבינו נקרא בתורה: "איש תם", ומהנביא אנו לומדים שהאמת היא מידתו המיוחדת. אם כן, כיצד הדבר מתיישב עם מעשיו בקשר לצאן לבן,

שנועדו להרוויח הון? כביכול יעקב רימה וגנב מלבן! איה התום ומידת האמת שלו?!

57? הכיצד? - הכיצד? "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי" -

יעקב נמצא בבית לבן שנים רבות, באווירה רוחנית השונה לחלוטין מזו שהיה רגיל אליה בבית יצחק. והנה, למרות זאת, הוא נשאר במלוא הקדושה והיושר, דבק באמת ומלא במידות הטובות - מנין שאב את הכוחות להתמודדות הזו?

פרשת וישלח

71 כניעה וזקיפות קומה בישראל

במפגשו של יעקב עם עשו אחיו, פועל יעקב בצורה המעוררת תמיהה! הוא משפיל את עצמו לפניו, מכופף את קומתו ומשתחוה לפניו! מדוע הוא עושה כן? האם זו הדרך הנכונה לדורות לעמוד מול הגויים וכנגד אויבינו? האם לא ראוי שנזקוף את קומתנו?

83 "ויִירָא יַעֲקֹב מְאֹד" - מדוע?

בשובו מחרן, שולח יעקב שליחים אל עשו אחיו להודיע על בואו. כששומע יעקב את תשובת השליחים, שעשו יוצא לקראתו בליווי ארבע מאות איש, הוא נבהל מאוד. והדבר מפליא: מה הבהיל אותו בתשובתם, והאם אינו בוטח בד' שישמור עליו כפי שהבטיח?!

95 "ויִאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר"

לפני כניסתו ארצה, נאבק יעקב עם מלאך. חז"ל אומרים שמלאך זה היה שרו של עשו. המאבק הפרטי בין יעקב לאותו מלאך, הוא ביטוי למאבק הכללי-היסטורי, שבין מהותו הרוחנית של יעקב לבין מהותו הרוחנית של עשו.

105 השבת וארץ ישראל

אחרי שנפרד מעשו, חונה יעקב ליד העיר שכם, ומדייקים חז"ל שיעקב עשה שם הכנות לשבת. מכאן אומרים חז"ל שיעקב שמר את השבת, ולפיכך זכה לירושת הארץ בלי מצרים. משמעות הדבר היא, שקיים קשר מהותי בין ארץ ישראל לשמירת השבת.

115 מעשה דינה

בפרשתנו אנו נפגשים עם סיפור לקיחת דינה על ידי שכם בן חמור, ועל החרבת עירו בעקבות כך, על ידי בני יעקב. זהו סיפור מורכב, המעורר להתבונן במספר שאלות – הן ברובד של פשט הכתוב, והן ברובד המוסרי של החרבת העיר.

פרשת וישב

133 ירידת יוסף מצרימה - מהלך אלוהי ומהלך אנושי

ירידתו של יוסף מצרימה היתה בעקבות הסכמתו לבקר את אחיו הרועים את הצאן בשכם. יחד עם זאת, מקריאת כל סיפורו של יוסף, יוצא כי ההשגחה האלוהית היא שכיוונה את כל קורותיו. מכאן אנו לומדים שלמהלך המציאות קיימים שני פנים מקבילים.

143 יוסף במצרים - "לא אֵיכָא רַע - כִּי אֵתָה עֲמָדִי"

מצב יוסף במצרים היה בתחילה בכי רע: עבודות ומאסר, ולבסוף הצלחה כבירה: המשנה למלך. כשקוראים את הסיפור מתחילתו ועד סופו ניכר, שלולא האירועים הקשים שחווה בהתחלה – לא היה מגיע להצלחה שבסוף. מכאן שאין להתיימש, והכל לטובה!

155 סיפור יהודה וסיפור יוסף

החל מפרשתנו מובא סיפור ירידת בני יעקב מצרימה בעקבות מכירת יוסף. והנה, אחר שיוסף מורד למצרים, מובא לפתע סיפורם של יהודה ותמר, שבמבט ראשון, אינו קשור כלל לנושא הכללי! כשנעיין נמצא, שאכן קיים קשר, ממנו נוכל ללמוד מסרים משמעותיים.

163 דמות דיוקנו של אביו

ירידתו של יוסף למצרים היתה גם ירידה ערכית, שכן, הוא נמצא באווירה רוחנית ירודה ביותר, ומעמדו היה שפל, מעמד של עבד. קשה להאמין שבמצב שכזה יוכל אדם לעמוד באתגרים ובהתמודדויות רוחניות חמורות. אולם – יוסף הצליח בכך! והשאלה היא: כיצד?

פרשת מקץ

175 בטחון בד' והשתדלות

אומרים חז"ל, שיוסף נותר שנתיים בכלא המצרי, רק משום שביקש משר המשקים שיזכור אותו ויזכיר אותו לטובה, ולא בטח בד' שישחררו. והדבר מפליא: וכי אסור לאדם לעשות כל השתדלות אנושית, ועליו לשבת בטל ולבטוח בד' שידאג לכל צרכיו?!

183 מדוע התנכר יוסף לאחיו?

בעת שבאו האחים מצרימה, מיד זיהה אותם יוסף, ובכל זאת החליט להתנכר ולהתנכל אליהם, ואף גרם צער לאביו. מדוע עשה כן? האם מתוך שנאתו אליהם, ורצונו לנקום בהם על מה שעשו לו לפני שנים רבות?

פרשת ויגש

193 יוסף ויהודה - לאומיות וקדושה

בתחילת הפרשה אנו עדים למפגש ענקים בין יהודה, מנהיג האחים, לבין יוסף, המשנה למלך מצרים. חז"ל מגלים לנו, שכל אחד מהשנים הללו מבטא כוח מיוחד בעם ישראל, תפקיד אחר, ולעת הגאולה יהיה צורך באיחוד של שני הכוחות הללו.

203 סכנת השקיעה בגלות

ד' מרגיע את יעקב, שאין לו לירא מרדה מצרימה. אך ממה בעצם ירא יעקב? הלוא הוא בא בהזמנת בנו, המשמש כשליט הארץ, אל מדינה מצליחה ומפותחת, מוקף בכל משפחתו ואוהביו - ממה אפוא יש לו לירא?!

213 הישיבה הראשונה בישראל

קודם בואו מצרימה, שולח לשם יעקב את יהודה. מגלים חז"ל, שמטרת השליחות היתה "לתקן לו בית תלמוד". יעקב ראה אפוא הכרח בהקמת מקום שכזה טרם הכניסה למצרים, ולא בכדי בחר לשליחות זו דווקא ביהודה.

221 להיבנות על ידי אהבת חנם

חז"ל מדייקים בפסוק, שבעת המפגש המרגש עם יוסף, היה יעקב עסוק בקריאת שמע, במקום להתרפק על בנו האבוד. וכי יעקב לא מצא זמן אחר לקרוא את שמע? דווקא עכשיו?! בנו מנשקו ובוכה על צוואריו – והוא עומד אדיש וקורא את שמע?!

231 התשובה בפרשת יוסף ואחיו

אחד המסרים העולים מסיפור יוסף, הוא נושא התשובה הגמורה, המופיע אצל כל הגורמים בסיפור. בראש ובראשונה – האחים, אשר מכרו את יוסף. אך גם יוסף עצמו, ואפילו יעקב אביהם, עמדו על הטעויות שגלגלו את כל האירועים, ותיקנו אותן.

241 כלכלת מצרים בתורה – למה?

התורה מתארת באריכות את הנהגת יוסף בכלכלה המצרית. והדבר מפליא: הלוא התורה ידועה בחסכנותה במילים! איזו חשיבות ראתה אפוא בתיאור כלכלת מצרים, עד כדי הקדשת פסוקים רבים עבורה?!

פרשת ויחי

255 "וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב - שְׁנֵי חַיָּו" .

בסיכום חייו של יעקב, נאמר: "וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב, שְׁנֵי חַיָּו...". התורה מונה – לא רק את שנות חייו של יעקב – אלא גם את ימי חייו. הסיבה היא, שיעקב ניצל היטב כל אחד מימי חייו לתכלית הראויה, ועל כן כל ימיו ראויים למניין.

261 "אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם"

קודם מותו, מבקש יעקב מיוסף בקשה מיוחדת: "אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם". מדוע הוא כל כך מתעקש על כך? וכי אכפת למת היכן הוא קבור? וכי אדמת ארץ כנען טובה יותר מאשר אדמת מצרים? למה להטריח כל כך את בניו לשם כך?!

267 קידוש השם - מיעקב ועד אחרית הימים

לקראת מותו, קורא יעקב לכל בניו, ומבקש לגלות להם את שיקרה באחרית הימים. חז"ל מלמדים, שמפגש זה הינו מאורע היסטורי מכונן

בעם ישראל, ומגלים לנו על השיחה המרגשת שהיתה בין האב לבנים באותו מפגש, ואת משמעותה לכל הדורות.

ברכת יעקב ליששכר -

275 מסירות לתורה ולארץ ישראל

הברכות שברך יעקב את בניו קודם מותו, אינן ברכות רגילות. בברכותיו, עמד יעקב על האופי המיוחד של כל אחד מהשבטים העתידיים לצאת מבניו. ברכתו של יששכר מהווה הדרכה מיוחדת עבורנו, בעניין מסירות הנפש הנדרשת למען התורה וארץ ישראל.

285 ... יוסף ואחיו אחר מות יעקב - "לצאת ידי הבריות"...

זמן רב אחר מות יעקב, באים האחים לפני יוסף, ומתחננים שיחוס עליהם ולא יתנקם בהם על מה שעשו לו בעבר. מה עורר לפתע את יראתם מנקמתו, ומדוע יוסף מצדו מתאמץ כל כך לשכנע אותם שאין דבר בלבו כנגדם?

295 צוואת דוד לשלמה

בהפטרת הפרשה, מסופר על צוואת דוד המלך לשלמה בנו. במבט ראשון נראה, כאילו דוד מבקש לערוך חיסול חשבונות כנגד כמה דמויות מעברו, תוך כדי הפרת שבועה. מתוך עיון מעמיק, נבקש להתחקות אחר כוונותיו האמתיות של דוד.

בכל פעם שמצוין בספר: "הרב זצ"ל" - הכוונה היא למרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל; כשמצוין: "מורי ורבי זצ"ל" - הכוונה היא לרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל.

פרשת
ויצא

וַיְהִי

”וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵךְ וְשֹׁמְרֵתֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ”

וַיְהִי

”כִּי מִלְאָכָיו יִצְוֶה לְךָ”

בתחילת הפרשה יוצא יעקב אבינו לדרך ארוכה, קשה, מסובכת ומלאת סכנות. בתחילת הדרך הוא חולם חלום (בראשית כח, יב-טו):

וַיְחַלֵּם, וְהִנֵּה סֹלֶם מָצָב אֲרָצָה וְרֹאשׁוֹ מֵגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וְהִנֵּה מִלְאָכָי אֱלֹהִים, עֲלִים וַיְרִדִים בּוֹ. וְהִנֵּה ד' נָצַב עָלָיו, וַיֹּאמֶר: "אֲנִי ד' אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אָבִיךָ וְאֱלֹהֵי יַצְחָק... וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵךְ וְשֹׁמְרֵתֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבֹּתֶיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת, כִּי לֹא אֶעֱזָבֶךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ”.

המלאכים העולים ויורדים, בצירוף ההבטחה האלוהית, מבטאים את השמירה האלוהית המלווה את יעקב בדרכו הקשה והארוכה.

גם בשובו הביתה, כעבור עשרות שנים, נפגש יעקב עם הליווי המלאכי, כפי שניתן לראות בסוף פרשתנו (שם לב, ג-ג):

וַיַּעֲקֹב הֵלֵךְ לְדָרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מִלְאָכָי אֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב פָּאֲשֶׁר רָאָם: "מִמֶּנֶה אֱלֹהִים זֶה!", וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא: "מַמְנַיִם”.

בתחילת הפרשה ובסופה פוגש יעקב במלאכים המלווים אותו, הדבר בא ללמדנו, שבכל הדרך הארוכה והקשה – מלאת הסבל והתלאות, רבת הקשיים והסיבוכים – זוכה יעקב אבינו לשמירה אלוהית מיוחדת, למלאכים שמלווים אותו ושומרים עליו – ”כִּי מִלְאָכָיו יִצְוֶה לְךָ, לְשֹׁמְרֶיךָ בְּכֹל דְרָכֶיךָ” (תהילים צא, יא).

בכל המצבים – גם הקשים ביותר, כשנדמה ש"וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ" (בראשית לב, כה) – הוא באמת לא לבד, אלא: "הֲנֵה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל" (תהילים קכא, ד).

בכל הדרך מלווה ד' את יעקב, וכשנמצאים בליווי שכזה – אין מה לפחד! כפי שאומר דוד (תהילים כג, ד): "גַּם כִּי אֶלֶךְ בְּגִיא צַלְמוֹת לֹא אֵירָא רָע – כִּי אַתָּה עִמָּדִי".

כי לא ייטוש ד' עמו

דברים אלו נכונים ליעקב אבינו כאדם **פרטי** – אך מתייחסים גם ליעקב **הכללי, לעם ישראל** לדורותיו.

יעקב, כאחד מאבותינו, מהווה את הגרעין של עם ישראל. וכשם שבגרעין העץ, גנוז העץ כולו – הגזע, הענפים והפירות – כך באבות, שהם הגרעין של עם ישראל, מה שמתגלה בהם – יתגלה בבניהם, בעם ישראל לדורותיו. ועל זה נאמר: "מעשה אבות סימן לבנים" – מעשי האבות מלמדים אותנו מה יתגלה אצל הבנים¹.

ההבטחה לשמירה א-לוהית תמידית איננה רק ליעקב האישי – אלא לעם ישראל לדורותיו, בכל המצבים כולם. ואכן, כלל ישראל, במשך כל שנות קיומו, זכה לשמירה א-לוהית, להשגחה א-לוהית מיוחדת. אילולא השגחה זו – לא היינו קיימים, חלילה.

וגם במצבים שאותה השגחה אינה נראית לעין בשר, וכלפי חוץ נראה כאילו עם ישראל מוזנח ומופקר – גם אז הקדוש ברוך הוא אתנו, שאם לא כן – כבר מזמן לא היינו שורדים!

רבותינו (תנחומא תולדות, ה) מדמים את מציאות עם ישראל בין האומות לכבשה אחת בין שבעים זאבים. במשך כל השנים, ה"זאבים" הללו משתדלים לאכול מהכבשה בכל פה. מה לא ניסו אומות העולם לעשות לנו? – גזירות, רדיפות, גירושים, פוגרומים ושואה – ואחרי כל זה: עם ישראל חי!

1 ראה בכרך א, פרשת **לך לך**, "'לך לך מארצה' – 'לך לך אל ארץ המדינה'", תחת הכותרת: "מעשה אבות סימן לבנים".

"וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵד וְשֹׁמְרֵתֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְדְּךָ"

מציאות זו ניתנת להסבר רק מתוך הבנה שבתוך כל הסתר הפנים הנורא הזה, הקדוש ברוך הוא שומר על עם ישראל מכליה, כמו שהובטח ליעקב: "וְהִנֵּה אֲנֹכִי עֹמֵד וְשֹׁמְרֵתֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְדְּךָ".

זוהי השגחה א-לוהית מיוחדת ששומרת על כלל ישראל, גם במצבים הקשים ביותר. זאת המציאות הריאלית של עם ישראל בכל הדורות, שהקדוש ברוך הוא שומר על עמו בכל רגע. צריך רק לפקוח עיניים כדי לראות זאת!

שמירה של אש

בספר מלכים ישנו סיפור, בו פתיחת העיניים גרמה לאדם להיווכח בשמירה הא-לוהית, שלא נראתה בראייה פשוטה של בשר ודם.

מסופר (מלכים ב, ו, ח-כג) על מלך ארם אשר נועץ בעבדיו מהיכן כדאי לתקוף את ישראל. והנה, בכל פעם היה אלישע הנביא מגלה למלך ישראל את תכנוניו של מלך ארם ומסכל את עצתו.

מלך ארם חשד שאחד מאנשיו בוגד ומגלה את סודותיו, אך אחד מעבדיו שיער שאלישע הנביא הוא שמגלה את הסודות למלך ישראל. או אז, שולח מלך ארם את חייליו ללכוד את אלישע (שם שם, יד):

וַיִּשְׁלַח שְׂמָה סוּסִים וְרָכַב וְחִיל כָּבֵד, וַיָּבֵאוּ לַיְלִיָּה וַיִּקְפוּ עַל הַעִיר.

בבוקר מתעורר נערו של אלישע, פותח את דלת הבית ונבהל ממראה עיניו (שם שם, טו):

וַיִּשְׁכַּם מִשְׁרֵת אִישׁ הָאֶלְהִים לְקוֹם, וַיֵּצֵא, וְהִנֵּה חֵיל סוּבָב אֶת הַעִיר, וְסוּס וְרָכַב! וַיֹּאמֶר נַעְרוֹ אֵלָיו: "אָהָה אֲדֹנָי! אֵיכָה נַעֲשֶׂה?!"

המצב נראה נואש, ביתו של אלישע מוקף מכל עבר בחיל כבד מאוד, פחדו של הנער מוצדק בהחלט. אמנם, אלישע מרגיע אותו (שם שם, טז):

וַיֹּאמֶר: "אֵל תִּירָא, כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אֶתְּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם."

כנראה שהנער אינו משתכנע מדברי העידוד של אלישע, לכן פונה אלישע בבקשה מיוחדת לד' (שם שם, יז):

וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישֶׁע, וַיֹּאמֶר: "ד', פָּקַח נָא אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֶה!".

וַיִּפְקַח ד' אֶת עֵינֵי הַנַּעַר, וַיִּרְא וְהִנֵּה הָהָר מְלֵא סוּסִים וְרָכַב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישֶׁע.

יש סוסים ורכב גשמיים הנראים בעיני בשר – אך יש גם סוסים ורכב של "אש". אכן, בעיני בשר, הסוסים ורכב האש אינם נראים – אך כאשר ה' "פוקח" את העיניים לראות מראות רוחניים, אזי מתגלה שמדובר בצבא מוחשי לא פחות מכל צבא אחר, וכמובן – עוד עולה עליו!

דבר זה נכון ביחס לאלישע הנביא – וגם ביחס לעם ישראל כולו שבכל הדורות. בלי "סוסים ורכב אש" שהקיפו אותנו בכל ההיסטוריה – לא היינו קיימים. זאת השגחה א-לוהית שאינה נראית בעיני בשר – אך היא קיימת!

ההשגחה הא-לוהית חזקה הרבה יותר מהמציאות הגשמית, הנראית בעינינו עצומה ורבת כוח. זו היא ההשגחה הא-לוהית שליוותה אותנו בכל הדורות, וממשיכה ללוות אותנו בכל רגע. אלו המלאכים שליוו אותנו בעבר ומלווים אותנו בהווה, ששמרו עלינו ושומרים עלינו במשך כל הדורות.

את שמירת האש אנו מוצאים גם בדברי הנביא זכריה (זכריה ב, ה-ט):

וְאֵשׁ עִינֵי וְאָרָא וְהִנֵּה אִישׁ וּבִידוֹ חֶבֶל מִדָּה. וְאָמַר: אָנֹכִי אֶתֶּה הַלֵּךְ?

וַיֹּאמֶר אֵלָיו: "לִמַּד אֶת יְרוּשָׁלַיִם, לְרֹאוֹת כִּמָּה רַחֲבָה וְכִמָּה אָרְכָה". וְהִנֵּה הַמֶּלֶאךָ הַדָּבָר בֵּי יוֹצֵא, וּמֶלֶאךָ אַחֵר יוֹצֵא לְקִרְאוֹתוֹ, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: רֵץ דָּבָר אֶל הַנֶּעַר הַזֶּה, לֵאמֹר: פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם, מֵרֵב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ. וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָּהּ, וְנָאִם ד', חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וּלְכַבּוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ.

המלאך הראשון הולך למדוד את ירושלים, לראות עד היכן מגיעות חומותיה ומהו גבולה. בא המלאך השני ואומר, כי לירושלים לא תהיה חומה של לבנים, התוחמת אותה ומגדירה את גבולותיה. לירושלים לא יהיה גבול, היא תגדל ותפרוץ מעבר לכל התחומים, כפי שמסביר רש"י (שם שם, ח):

"פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב" – מאין חומה, כדי שיתיישבו בה כל הבא, ותגדל מיום אל יום.

חומה נצרכת כדי להשרות בטחון בעיר, כדי למנוע התקפות ופלישות. כיצד תסתדר, אפוא, עיר גדולה כירושלים ללא חומה? מה יבטיח את שלומה?

מרגיע ד' שאכן, חומת לבנים לא תהיה, אך חומה אחרת, טובה בהרבה ממנו, תגן על ירושלים: "וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָּהּ נָאִם ד', חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב".

כשם שיש סוסי בשר ויש סוסי "אש" – כך יש חומות אבן וחומות "אש".
את חומות האבן אנו רואים ויכולים לנגוע בהן ולמששן, ואילו את חומות
האש איננו רואים, אך אין ספק שהביטחון והעוצמה של חומת האש גדול
לאין ערוך יותר מהמחסה הרעוע של חומות האבן!

עוד הרבה לפני הנביא זכריה, כבר סיפר לנו דוד המלך, אשר הקים את
ירושלים הישראלית, שלירושלים ולעם ישראל ישנה שמירה מיוחדת:
"יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סְבִיבָהּ – וְד' סְבִיב לְעַמּוֹ, מִעֲתָהּ וְעַד עוֹלָם" (תהילים קכה, ב).

מלאכי ארץ ישראל

השמירה האלוהית על עם ישראל מתקיימת בכל הדורות, בכל מקום –
אך בארץ ישראל היא מגיעה לשיאה.

בחלום יעקב, המובא בתחילת הפרשה, נאמר:

וַיִּחְלֹם: וְהִנֵּה סֵלֶם מָצָב אֲרָצָה, וְרָאשׁוּ מְגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וְהִנֵּה
מְלָאכֵי אֱלֹהִים, עֹלִים וְיֹרְדִים בּו.

בני אדם נמצאים בארץ, ועל כן מסתבר שקודם יעלו בסולם ורק אחר
כך ירדו בו. אך הרי המלאכים נמצאים בשמים, כך שהיה לתורה לכתוב:
"יורדים" ורק אז: "עולים בו", ולא להיפך!

מסביר רש"י:

עולים תחילה ואחר כך יורדים: מלאכים שליווהו בארץ אין
יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו.

שלא כפי שניתן היה לחשוב, המלאכים שעלו בסולם – אין אלו אותם
מלאכים שירדו בו, יש כאן שתי קבוצות שונות של מלאכים: קבוצה אחת
עולה לשמים, נפרדת מיעקב, והקבוצה השנייה יורדת אליו לסייעו.

המלאכים שכבר נמצאים עם יעקב בארץ הם אלו שעולים, נפרדים מיעקב,
היורד לחוץ לארץ. המלאכים היורדים בסולם מהשמים מחליפים את
המלאכים העולים מהארץ, מעתה, יעקב נמצא "תחת חסותם". המלאכים
העולים, הנפרדים, הם כמובן מלאכי ארץ ישראל, ואילו המלאכים היורדים,
הם, כך מסתבר, מלאכי חוץ לארץ.

ביטוי נוסף לדבר ניתן לראות בסוף הפרשה, בעת ששב יעקב ארצה אחרי
שנים בבית לבן:

וַיַּעֲקֹב הַלֵּךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאָכֵי אֱלֹהִים. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּי אֶשֶׁר
רָאִים: "מַחְנֵה אֱלֹהִים זֶה!", וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא: "מַחְנֵים".

מי הם אותם: "מלאכי אֱלֹהִים" הנפגשים עם יעקב בדרכו ארצה? מסביר רש"י: "מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ". מקור הדברים הוא במדרש (תנחומא וישלח, ג):

שבשעה שהלך יעקב לארם נהריים היו מלאכי ארץ ישראל משמרים אותו ומלווים אותו, כיון שהגיעו לחוץ לארץ נסתלקו וירדו אחרים ונתלוו לו.

כיון שחזר מן לבן, היו אותם מלאכים שנמסרו לו מלווים אותו **עד ארץ ישראל**. כשהרגישו מלאכי ארץ ישראל שיעקב בא, יצאו לקראתו להתלוות לו, שנאמר: "וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאָכֵי אֱלֹהִים" - התחילו שתי מחנות עומדים אצל יעקב, שנאמר: "מַחְנֵים" (-שתי מחנות).

אפילו במלאכים ניכר ההבדל שבין ארץ ישראל לחוץ לארץ! בארץ ישראל ישנם מלאכים מיוחדים, שאינם כמלאכי חוץ לארץ, זוהי **השמירה המיוחדת שבארץ ישראל**. יש שמירה אֱלֹהִית בכל מקום בעולם, אבל אין זו אותה שמירה. בארץ ישראל ישנה השגחה אֱלֹהִית מיוחדת, כמו שנאמר (דברים יא, יב):

אַרְצָא אֶשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֹתָהּ, תִּמְיֵד עֵינֵי ד' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ,
מִרְשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה.

לאור ההבנה שקיימות שתי רמות של שמירה אֱלֹהִית, התלויות במיקומו של האדם, ניתן להבין את הכפילות שבפסוק בתהילים (צד, יד):

כִּי לֹא יִטֹּשׁ ד' עַמּוֹ, וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב.

תחילת הפסוק: "כִּי לֹא יִטֹּשׁ ד' עַמּוֹ" מדברת על כך שד' לא יעזוב את ישראל בכל מקום שהם, מצד שהם עמו. המשך הפסוק מדבר על עם ישראל בארץ ישראל, שהיא **נחלתו**. זוהי השגחה שונה, ועל כן נאמר: "וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב".

"כִּי לֹא יִטֹּשׁ ד' עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב" - זהו ודאי שאין ודאי ממנו, זאת המציאות של נצח ישראל, מציאות שאין בה ספק ופקפק. גם כשיש קשיים ואיומים, עלינו לדעת שד' עמנו ואין הוא עוזב אותנו, ומתוך כך נביט על המציאות העומדת בפנינו בביטחון רב יותר.

ייעודו של נצח ישראל

זהו "נצח ישראל" – ההבטחה שעם ישראל לא יכלה לעולם. הבטחה זו נובעת מייעודם הנצחי של ישראל להביא לגילוי ד' בעולם, לקידוש השם בכל העולם.

נאמר במדרש (בראשית רבה מז, ו):

האבות הן הן המרכבה, שנאמר (בראשית יז, כב):

א. וַיַּעַל אֶל־לְהִים מֵעַל אַבְרָהָם.

ב. וַיַּעַל מֵעֲלֵיו אֶל־לְהִים" (שם לה, ג).

ג. "וְהָיָה ד' נָצַב עָלָיו" (שם כח, ג).

האבות מהווים את המרכבה לשכינה. המרכבה מגלה את הרוכב שעליה, היא נושאת ומביאה אותנו ממקום למקום. זה בדיוק מה שעשו האבות: גילו וקידשו את ד' בעולם, נשאו את השכינה והביאוה לכל מקום. האבות הורישו לבניהם את המשימה הזו, וכך תפקידו של עם ישראל הוא לגלות את ד' בעולם כולו.

המפתח למילוי הייעוד של עם ישראל הוא בכך שעם ישראל יחיה בארצו כעם ריבוני, החי חיי קודש. עם שלם, הכולל את כל הרבדים האנושיים ועוסק בכל תחומי החיים – והכול בקדושה ובטהרה.

כשעם ישראל חי בארצו וחי חיי קודש, כשביית המקדש בנוי על מכונו ועבודת ד' מתנהלת שם בשלמותה – זו הפסגה של המציאות, אז מתגלה השכינה בעולם!

לעם ישראל יש ייעוד, להביא לעולם כולו את הטוב והשלום האמתיים, כפי שחזה הנביא (ישעיהו ב, ד):

...וְנִכְתְּתוּ חֲרָבוֹתֵם לְאֵתִים,
וְחִנִּיתוּתֵיכֶם לְמִזְמוֹת,
לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב,
וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה.

מציאות זו תופיע בעולם דווקא מתוך מה שנאמר בתחילת אותה נבואה (שם שם, ב-ג):

וְהָיָה בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים,
כִּי יִהְיֶה הָרַב־בֵּית ד' בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִשְׂא מִגְּבְעוֹת,
וְנִהְרָו אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם,
וְהָלְכוּ עִמָּם רַבִּים, וְאָמְרוּ:

אֶל בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב,
וְנִלְכָה בְּאַרְחֻתָּיו,
וּדְבַר ד' מִירוּשָׁלַיִם."

"לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ד',
וְיָרִינוּ מִדְרָכָיו,
כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה,

⚔

תהליך גאולתנו

בדברי ד' ליעקב ובמעשיו

⚔

מפתח לגאולה

כלל מפורסם בלימוד ספר בראשית, הוא: "מעשה אבות סימן לבנים".
לכלל זה שתי משמעויות¹:

א. מתוך התבוננות במעשי האבות ילמדו הבנים כיצד יש להתנהג. לפי
זה, מעשי האבות מהווים עבורנו תמרור מורה דרך.

ב. האבות הם הגרעין של עם ישראל, ובמעשיהם מקופלים וגנוזים מעשי
הבנים. על כן, מה שקרה לאבות – יקרה גם לבנים.

ובאמת, שני ההסברים אמת, ומשלימים המה זה את זה. במעשי האבות
גנוזים מעשי הבנים, ועל הבנים להתבונן במעשי האבות כדי ללמוד מהם
כיצד להתנהג במצבים שונים.

בפרשתנו קושרים חז"ל את "מעשה אבות סימן לבנים" עם גאולתם של
ישראל. את הפסוק (בראשית כח, כא): "וַיֵּשְׁבֵתִי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי", דורשים
חז"ל (בראשית רבה ע, ו):

נטל הקדוש ברוך הוא שיחתם של אבות – ועשאן מפתח
לגאולתן של בנים.

1 ראה בכרך א, פרשת לך לך, "לְךָ לֶךְ מֵאֲרָצְךָ" – 'לְךָ לֶךְ אֶל אֶרֶץ הַמְרִיָּה', תחת
הכותרת: "מעשה אבות סימן לבנים".

שיחתם של האבות ומעשיהם הם **המפתח לגאולתנו**, ולכן עלינו להתבונן במעשי האבות ושיחתם, כדי להבין תהליך גאולתנו.

מתוך הסתכלות זו מבאר רבי יצחק עראמה (עקדת יצחק, כה) את הבטחת ד' ליעקב לפני צאתו לחרן, כסימן והבטחה לעם ישראל **כולו**, ולא ליעקב בלבד:

”וְהָיָה זָרְעֶךָ... וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשָׁמְרְתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת, כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ...”.

ומהידוע שלא נדבר בזה השיעור לשום אחד מהאבות עד הנה, ואין ספק שהבטחות הללו **לימים רבים הוא מבטיח, ולכל האומה בכללה** היתה הכוונה.

וקרא דווקא באומרו: ”לָךְ אֶתְנַנָּה וּלְזָרְעֶךָ” - שהרי לא נתנה לו, אבל באומרו: ”לָךְ אֶתְנַנָּה”, כיוון אל **ישראל בכלל**, כמו (ירמיהו ל, י): ”וְאֶתְנָה אֶל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב... וְאֶל תַּחַת יִשְׂרָאֵל”. ובאומרו אל: ”זָרְעֶךָ” - הורה אל זרעם אחריהם, שעתידי להחזירם להם אחר שיגורשו ממנה כיום הזה.

ויאמר, שאם היו עתידים זרעו להיות כעפר הארץ, לדוש בין האומות, לפרוץ אל ארבע כנפות הארץ בגלויות - הוא יהיה עמהם בצרתם, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם ישמרם בכל אשר ילכו, ועם שירחיקו נדוד - ישיב אותם אל האדמה הזאת בלי ספק.

ואם יתמהמה ויתאחר זה הקץ - לא תירא ולא תחת, ”כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ, עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי, אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ”, ”הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לָךְ אֶתְנַנָּה וּלְזָרְעֶךָ”.

זו הבטחה א-לוהית חד משמעית על גאולתנו, ומכאן הביטחון הגמור שהגאולה אכן תבוא, וגם אם יש עיכובים בדרך, הרי אלו עיכובים **זמניים** בלבד.

מתוך הסתכלות זו נתבונן במספר נקודות בתחילת הפרשה, ונעמיק את מבטנו אודות הגאולה.

”מֵאֲשַׁפֹּת יָרִים אֲבִיוֹן”

הקדוש ברוך הוא מברך את יעקב (בראשית כח, יד):

וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ, וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה, וְצַפְנָה וְנִגְבָּה,
וּבְרַכְוָה בְּךָ כָּל מְשֻׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה, וּבְזֶרְעֶךָ.

לומדים חז"ל (שמות רבה כה, ח) מברכה זו רמז וסימן לגאולתם של ישראל:

סיקוסים (-שיעור, מידה) נתן הקדוש ברוך הוא ליעקב, ואמר
לו: "וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ" - כשיגיעו בניך עד עפר הארץ,
אותה שעה: "וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה", הווי: "מְקִיִּים מַעֲפָר דָּל"
(תהילים קיג, ז).

כשעם ישראל יורד עד עפר, והמציאות בגלות הופכת לבלתי אפשרית
ובלתי נסבלת - זהו גבול הירידה, ומעתה הגאולה קרובה. בשעה שזרעו של
יעקב מושפל ונרמס כעפר הארץ, אנו יודעים בוודאות כי זהו קץ הירידה,
ומעתה תתקיים ההבטחה: "וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה".

מידה זו ראינו בעינינו בדור האחרון: בשואה הושפלו כעפר הארץ,
נשחקו כעפר על פני רוח, הורקנו כטיט חוצות (על פי תהילים יח, מג).
והנה, דווקא מתוך החושך הנורא של מחנות ההשמדה, החל להאיר האור
של מדינת ישראל! שנים ספורות לאחר השואה, בה כמעט אבדנו, קמה
והזדקפה קומתו של עם ישראל עם הקמת המדינה והתחלנו לראות את
הפריצה ימה וקדמה, צפונה ונגבה!

הארץ אשר אתה שוכב עליה

עוד נאמר ליעקב (בראשית כח, יג): "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ - לְךָ
אֶתְנַנָּה וְלִזְרְעֶךָ". מהפסוק ניתן להבין, שרק המקום המדויק עליו שוכב יעקב
מובטח לו ולזרעו, היינו ד' אמות שלו, ולכל היותר, הסביבה בה ישן, אך
רש"י מסביר שלא כן:

"שֹׁכֵב עָלֶיהָ" - קיפול הקדוש ברוך הוא **כל ארץ ישראל** תחתיו,
רמז לו שתהא נוחה להיכבש לבניו.

באותה שעה כל ארץ ישראל נמצאת תחת ד' אמותיו של יעקב, כך
שההבטחה מכוונת לארץ כולה. בדבר זה גם נרמז לו שהארץ תיכבש לפני
בניו בקלות, כאילו היא רק ד' אמות.

וכיון ש"מעשה אבות סימן לבנים", הרי שכל דברי ד' ליעקב קשורים
גם אלינו, לכיבוש הארץ בימינו. כיבוש הארץ בדורנו הוא מכוח ההבטחה
הא-לוהית ליעקב, שובנו ארצה היא כבנים השבים לנחלת אבות מכוח

האבות. ההתעוררות בדורות האחרונים לשוב לארץ וליישובה, היא מכוח שייכות הארץ לאבות, שהיא להם כד' אמותיו של אדם, שזהו מקומו.

אולם, לא רק **הבטחה** יש בפסוק זה, אלא גם **הוראה** – סימן לבנים כיצד ינהגו על מנת שיזכו בארץ, כפי שיוצא מדברי המדרש (מדרש הגדול בראשית מז, כט):

”הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ – לָךְ אֶתְנֶנָּה וְלִזְרַעֲךָ” – אם שוכב את עליה – הרי היא שלך, ואם לאו – אינה שלך.

כדי לזכות בארץ ולקנותה צריך לדבוק בה, להיצמד אליה, להיות מוכנים למסור את הנפש עבורה.²

אהבת הארץ

מפסוקים אלו אנו לומדים גם על האהבה שצריך לרחוש לארץ.

מספרת התורה (בראשית כח, יא):

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיְלֵן שָׁם כִּי בָּא הַשְּׁמַשׁ, וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מֵרָאשָׁתוֹ, וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא.

מדוע טורחת התורה לציין באיזו "כרית" השתמש יעקב בעת שהלך לישון? האם זה משנה לנו אם זו אבן מאבני המקום, קש או שמיכה שהביא עמו? בנוסף, בחירת יעקב באבן מפתיעה – אם הוא רוצה כר, מדוע הוא לוקח אבן, וכי לא היה יכול למצוא מצע נוח יותר להניח עליו את ראשו?

יעקב יוצא מבאר שבע לחרון, הוא נאלץ לצאת מהארץ לחוץ לארץ למשך תקופה לא ידועה. בשעה זו צערו על עזיבתה כה גדול, הארץ כל כך חביבה עליו, עד שאפילו אבניה של הארץ הן ככרית נעימה עבורו!

בהנחת האבן מראשותיו, מבטא יעקב את גודל אהבתו לארץ, עד שאפילו האבנים הקשות שלה נוחות וחביבות לו! כך מפרש רבי אברהם סבע בספרו "צרוור המור" (שם):

2 "שֹׁכֵב עָלֶיהָ" – אם שוכב את עליה הרי היא שלך" – ייתכן והמדרש מתכוון לשכיבה גם במשמעות של מיתה, כמו: "וַיִּשְׁכַּבְתִּי עִם אֲבֹתַי... וַקְּבַרְתֵּנִי בְּקִבְרָתָם" (בראשית מז, ל), ובא לרמז בזה, שכדי לקנות את הארץ, צריכה להיות מוכנות "לשכב" עליה, למות עליה, למסור את הנפש בעבורה.

ולפי שיעקב הכיר מעלת זה המקום, שהוא מקום מקדשנו, **חיבבו** ולקח מאבני המקום **לחבבם ולנשקם**, כאומרו (תהילים קב, טו): "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ, וְאֶת עֶפְרָה יְחַנְּנוּ". ואמרו רז"ל (כתובות קיב, ב): רבי פלוני, כד הווה חזי עפרא דארעא דישראל הווה מחבבה ומנשקה, לקיים: "וְאֶת עֶפְרָה יְחַנְּנוּ". וכן יעקב, **לכבוד זה המקום**, לקח מאבניו ושם אותם תחת מראשותיו.

כך אכן ראינו בתהליך גאולתנו: יהודים שעלו ארצה, בנו אותה באהבה גדולה ובמסירות נפש של ממש, והיו ביניהם גם כאילו, שבהגיעם לחופי ארצנו, נפלו על ברכיהם ונישקו את אדמת ארץ ישראל, מתוך חיבה וגעגועים.

עוז ואמונה בגאולה

בתהליך הגאולה יש גם תקופות קשות של שפל וירידה. תהליך הגאולה איננו רק עלייה, לעתים ישנן גם נסיגות. עלינו לדעת שעידן הגאולה דורש מאתנו אמונה גדולה ועוז רוח, כדי שנוכל להמשיך להתקדם בשלבי הגאולה גם בזמני משבר ונסיגה.

אין להיבהל מקשיים, עלינו להתקדם בעוז ובגבורה ללא מורא ופחד. פחד מוביל לעיכובים ולנסיגות בגאולה, ואף שהנסיגות זמניות בלבד, הרי זה גורם לגאולה השלמה להתאחר.

וכבר הוזהרנו על כך בספר "מסילת ישרים" (פרק ט):

ממפסידי הזריזות הוא רוב הפחד וגודל המורא מן הזמן ותולדותיו... וכבר גינו חכמים זיכרונם לברכה המידה הזאת וייחסוה אל החטאים... על זה נאמר (תהילים לז, ג): "בְּטַח בַּד' וְעָשָׂה טוֹב, שְׁכֵן אֶרֶץ וְרָעָה אֲמוֹנָה".

ונוכל להדגיש ולומר על דרך דרוש: כדי לשכון בארץ (- "שְׁכֵן אֶרֶץ") צריך לבטוח בד' ולהיות מלאים באמונה (- "וְרָעָה אֲמוֹנָה"), ובדומה מובא במדרש (תנחומא בובר ראה, ח):

"שְׁכֵן אֶרֶץ" - עשה שכונה של ארץ: הווי זורע, הווי נוטע.
"וְרָעָה אֲמוֹנָה" - רעה אמונתן של אבות.

עיקרון זה אנו לומדים מדברי המדרש (תנחומא ויצא, ב) אודות חלום יעקב:

מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו שרה של בבל
עולה ויורד, ושל מדי עולה ויורד, ושל יוון עולה ויורד ושל אדום
עולה ויורד. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב: יעקב, למה אין
אתה עולה?

באותה שעה נתיירא אבינו יעקב, ואמר: כשם שיש לאלו ירידה
- כך אני יש לי ירידה!
אמר לו הקדוש ברוך הוא: אם אתה עולה אין לך ירידה! ולא
האמין ולא עלה...

אמר לו הקדוש ברוך הוא: אילו עלית והאמנת - לא היתה לך
ירידה לעולם! אלא, הואיל ולא האמנת - הרי בניך משתעבדים
בהללו ד' מלכיות בעולם הזה במיסים, ובארנוניות ובגולגליות.
אמר לו יעקב: יכול לעולם?

אמר לו: "אל תירא עבדי יעקב, נאם ד', ואל תחת ישאאל, כי
הנני מושיעך מרחוק, ואת זרעך מארץ שבבים" (ירמיהו ל, י-יא) -
מארץ גליא (-צרפת), מאספניה (-ספרד) ומחברותיה; "ושב יעקב"
- מבבל; "ושקט" - ממדי; "ושאנן" - מיוון; "ואין מקריד" -
מאדום; "כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפצותיך שם".

יעקב נמצא באותה השעה בפחד גדול, זוהי שעת משבר, עליו להתגבר
על פחדו - אולם הוא לא מצליח בכך, ובעקבות כך נגרמות גלויות קשות
לבניו.

עלינו ללמוד מכאן שבשעת הגאולה יש להתקדם בלא פחד, ואז
יתקדם תהליך גאולתם של ישראל. אך אם חלילה נהסס - נגרום
לעיכובים בגאולה!³

מדרש זה לא בא, כמובן, לבקר את יעקב אבינו, אין עניינם של חז"ל לבקר
את אבות האומה - אלא להדריך אותנו, ללמד אותנו שבעידן הגאולה
עלינו לפעול מתוך עוז, אמונה ומסירות נפש, להתקדם ולא להתעכב!

ראינו, אפוא, מספר עקרונות בעניין הגאולה הרמוזים בתחילת הפרשה.
אי אפשר להתכחש לכך שהבטחת ד' ליעקב על הגאולה מתגשמת אל
מול עינינו בדורות האחרונים. עלינו ללמוד מתוך הפרשה הדרכות והוראות
כיצד להתמודד עם קשיי תהליך הגאולה.

3 ראה באריכות בספרי "לזמן הזה", שער ניסן, במאמר: "למשמעותו של איסור חמץ".

זהו הרובד העמוק של: "מעשה אבות סימן לבנים" – מה שקרה לאבות קורה לבנים, ומתוך כך על הבנים ללמוד ממעשי האבות – לדבוק בארץ ישראל, להזדהות עם מעשי הד' כפי שהתגלו בדורנו, להתמסר לפעול עם א-ל לתחיית החול והקודש, מתוך עוז רוח ומסירות נפש.